

LAUSUNTO

29.5.2024

Dnro: 494/D.a.2./2024

Sosiaali- ja terveysministeriö
kirjaamo.stm@gov.fi

VN/34883/2023

Hanketunniste STM122:00/2023

SAAMELAISKÄRÄJIEN LAUSUNTO HALLITUKSEN ESITYSLUONNOKSESTA EDUSKUNNALLE MAATALOUSYRITTÄJÄN ELÄKELAIN MUUTTAMISESTA

1. Taustaa

Sosiaali- ja terveysministeriö pyytää lausuntoa luonnoksesta hallituksen esitykseksi maatalousyrittäjän eläkelain muuttamiseksi. Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi maatalousyrittäjän eläkelakia. Esitys perustuu pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelmaan, jonka kirjauksen mukaan Välitä viljelijä –projektista tehdään pysyvä toimintamalli. Esityksen tavoitteena on maatalousyrittäjien työkyvyn tukeminen, maatalousyrittäjien työkyvyttömyyden ennaltaehkäisy sekä maatalousyrittäjien työurien pidentäminen.

Esityksen mukaan maatalousyrittäjän eläkelaisissa säädettäisiin maatalousyrittäjien varhaisen tuen palveluista. Palvelujen järjestäjänä toimisi Maatalousyrittäjien eläkelaitos. Palvelut olisivat työkykyneuvojen neuvonta- ja ohjauspalvelut, harkinnanvaraisesti annettavat ostopalvelusitoumukset mielenterveyden asiantuntijapalveluihin, varhaisen tuen toimintamallin ja varhaisen tuen toimintamallia toteuttavan sidosryhmäverkoston ylläpitäminen ja kehittäminen sekä koulutukset, digitaaliset palvelut ja palveluihin liittyvä viestintä. Valtio korvaisi palvelujen kustannukset valtion talousarviossa tarkoitukseen osoitetun määrärahan rajoissa. Varhaisen tuen palveluja järjestettäisiin maatalousyrittäjän eläkelain mukaan vakuutetuille maatalousyrittäjille eli maatilatalouden harjoittajille, poronhoitajille ja kalastajille.

Poronhoitotyötä tekevien työhyvinvointia on tähän saakka edistetty Paliskuntain yhdistyksen toteuttamissa hankkeissa, joita viimeisten 15 vuoden aikana on ollut yhteensä neljä. Näiden kerrallaan 3–4 vuotta kestäneiden hankkeiden painopisteet ovat vaihdelleet, ja niihin on saatu rahoitusta EU:n rakennerahastosta. SámiSoster ry on kaksi kertaa toteuttanut hankkeen saamelaiden poronhoitajien hyvinvoinnin haasteiden esille nostamiseksi ja toiminnan kehittämiseksi. Myös Maatalousyrittäjien eläkelaitos on tehnyt poronhoitajille suunnattua työhyvinvointityötä järjestämällä koulutuksia ja laatimalla poronhoitajille suunnattua työhyvinvointiin liittyvää materiaalia.

2. Saamelaiskäräjien lausunto

Saamelaiskäräjät pitää kannatettavana, että maatalousyrittäjien eläkelaisissa pyritään huomioimaan poronhoitajat sekä kalastajat ja vakinaistamaan myös heitä koskevat varhaisen tuen palvelut. Lainsäädännön avulla tulee pyrkiä edistämään saamelaiden tosiasiallisen yhdenvertaisuuden toteutumista valtaväestöön nähden. Työ- ja toimintakykyä ylläpitävien ja parantavien palvelujen suunnittelemista ja toteuttamista tulee lainsäädännöllä ohjata siihen, että palvelut toteutetaan alusta

alkaen saamelaisten kulttuurin mukaisesti saamen kielet huomioiden. Palveluja tuotettaessa sekä työkykyä arvioitaessa kielelliset ja kulttuuriset erityispiirteet sekä alueelliset ominaisuudet tulee huomioida. Toiminnan tulisi perustua saamen kieleen ja kommunikaatiokulttuuriin sekä saamelaiskulttuurin arvoperustaan, normeihin ja tapoihin.

Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden lisäämiseksi on olennaista, että saamelaisväestön tosiasiallista yhdenvertaisuutta edistetään tarpeen mukaan yhdenvertaisuuslaissa (2014/1325 § 9) säädetyllä positiivisella erityiskohtelulla. YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevaa yleissopimusta (SopS 7–8/1976, laki 107/76 ja asetus 108/76) valvova YK:n ihmisoikeuskomitean on linjannut, että alkuperäiskansojen kulttuurin suojaaminen edellyttää positiivista erityiskohtelua.

Saamelaisväestön yhdenvertaisuuden edistämisen toteutumista arvioitaessa tulee kiinnittää huomiota saamelaisten kielellisiin oikeuksiin saamen kielilain (1086/2003) asettamat velvoitteet huomioiden sekä kulttuuriperinnön ja alkuperäiskansaidentiteetin säilyttämisen turvaamiseksi. Perustuslain 17.3§ mukaan saamelaisilla on alkuperäiskansana oikeus ylläpitää ja kehittää kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaiskulttuuriin kuuluvat muun muassa saamelaisten perinteiset, joita ovat poronhoito, kalastus, metsästys, keräily ja saamelainen käsityö sekä näiden nykyaikaiset harjoittamisen muodot. Saamelaisten kulttuuria ja elinkeinoja suojataan myös useissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Saamelaisten perinteiset elinkeinot muodostavat korvaamattoman tärkeän pohjan saamelaisten kulttuurille. Saamelaisten perinteisten elinkeinojen kautta saamen kieltä ja saamelaisten perinteistä tietoa siirretään aktiivisesti sukupolvelta toiselle säilyttäen kulttuuri elinvoimaisena.

Poronhoitajien haasteet sosiaaliturvassa

Ehdotettavat maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelut edistäisivät lakiluonnoksen mukaan MYEL-vakuutettujen maatilatalouden, poronhoitotyön ja kalastuksen harjoittajien työstä selviytymistä tukemalla heidän työkykyään. Saamelaisten poronhoitajien työkyvyn tukeminen on myös saamelaisten kulttuurin elinvoimaisuuden tukemista. Saamelaisyhteisölle on kriittisen tärkeää, että perinteisissä elinkeinoissa työskentelevät ihmiset voivat hyvin ja jaksavat työssään, jotta elinkeinot ja niiden myötä oleellinen osa saamelaista kulttuuria saadaan siirrettyä tuleville sukupolville.

Poronomistajat eivät kuitenkaan kuulu maatalousyrittäjien lomituspalvelulain (1231/1996) mukaan lomituspalvelujen piiriin. Heille korvataan kuitenkin kustannuksia heidän itse järjestämästään sijaisavusta poronhoitajien sijaisavusta annetun lain mukaan (1238/2014). Saamelaiskäräjät on useaan otteeseen todennut nykyisen lainsäädännön poronhoitajien sijaisavusta (1238/2014) heikentävän yhdenvertaisuuden toteutumismahdollisuuksia. Yhdenvertaisuusvaltuutettu onkin todennut Saamelaiskäräjille kesäkuussa 2020 toimittamassaan lausunnossa, että poronhoitajien sijaisavun saamisen edellytysten suppeudesta suhteessa maatalousyrittäjien lomitusoikeuteen syntyy oletama yhdenvertaisuuslain kieltämästä välittömästä syrjinnästä.

Poronomistajien sijaisapu tulee kysymykseen ainoastaan sairaudesta tai tapaturmasta johtuvan työkyvyttömyyden vuoksi, ei muissa työstä estymisen tilanteissa. Korvauksen tuntikohtainen enimmäismäärä perustuu lakiin, ja sosiaali- ja terveysministeriö vahvistaa vuosittain korvattavien sijaisaputuntien enimmäismäärän. Poronhoitajien sijaisapulaki tulee uudistaa vastaamaan

poronhoitajien tarpeita nostamalla sijaisaputuntien määrä tarvetta vastaavalle tasolle. Poronhoitajalle tulee turvata oikeus sijaisapulomitukseseen vuosilomatilanteessa, kuntoutusta ja työkykyä ylläpitävää toimintaa varten, sairaan lapsen hoitoa varten, raskautta, synnytystä sekä vanhempainvapaata, lapsen ja adoptiolapsen hoitoa varten, alle kolmevuotiaan lapsen hoitoa varten sekä varusmiespalveluksen tai siviilipalveluksen suorittamista varten. Tämä poronhoitajia syrjivä laki tulisi uudistaa mitä pikimmin.

Saamenkielisten psykososiaalisten palveluiden tarve ja tilanne

Pohjoismaissa tehtyjen tutkimusten mukaan poronhoitajien psyykkisen kuormittavuuden on todettu lisääntyneen, mikä on näkynyt muun muassa kasvaneena itsemurha-alttiutena eri puolilla Saamenmaata. Poronhoitajien psyykkisten haasteiden on osin nähty selittyvän yhteiskunnassa poronhoitoon kohdistuvilla paineilla, joita lisäävät esimerkiksi metsätalouden, tuuli- ja vesivoimahankkeiden, matkailuelinkeinon ja yhteiskunnan infrastruktuurin laidunmaihin kohdistamat toimenpiteet ja toimenpiteiden uhkat.

Psyykkistä kuormitusta on todettu aiheutuvan esimerkiksi poronhoidon tulotaso-ongelmista ja tulotason suurista vaihteluista, elinkeinon korkeista tuotantokustannuksista, ilmastonmuutoksen vaikutuksista sekä negatiivisesta julkisuudesta. Ilmastonmuutoksen vaikutukset luontaiselinkeinoille näkyvät jo nyt vuodenaikojen mukaisten sääolosuhteiden muuttumisena, sään ennustettavuuden heikentymisenä ja sään ääri-ilmiöiden lisääntymisenä. Edellä mainittujen lisäksi poronhoitoelinkeinojen epävarmuutta lisää petoeläinten aiheuttamat vahingot ja epävarmuus saatavista korvauksista.

Saamelaisilla, etenkin perinteisiä elinkeinoja harjoittavilla miehillä, voi olla korkea kynnyks hakeutua varhaisen tuen palvelujen piiriin. Taustalla voi olla huonojen kokemusten vuoksi epäluottamusta palvelujärjestelmän auttamiskykyyn. Mielenterveyteen liittyvistä asioista ei ole helppo puhua ulkopuoliselle, vieraalla kielellä. Poronhoitajien mukaan palvelun pitäisi olla matalan kynnyksen palveluita ja saatavilla silloin kun niitä tarvitsee. Lisäksi esiin nousi tarve vertaistuellalla, neuvonnalle ja avulle viranomaisien kanssa asiointiin tavoilla, jotka soveltuvat poronhoitovuoden työrytmiin ja olosuhteisiin. Tarvittavia erityisiä tuen ja avun muotoja ovat esimerkiksi sosiaalityön neuvonta ja ohjauspalvelut, erityisesti sosiaaliturvan ja poronhoidon taloushallinnan ja avustusten täyttöön liittyen, velkajärjestelyt yms.

Maatalousyrittäjien eläkelaitos järjestäisi maatalousyrittäjien varhaisen tuen palveluja vakuutetuille maatalousyrittäjille. Lakiehdotuksessa on suunniteltu ostopalvelusitoumuksien kautta tarjota mielenterveyspalveluita/lyhytterapiapalveluita osana poronhoitajien varhaisen tuen palveluita. Saamelaiden poronhoitajien palvelutarpeiden huomioiminen ostopalvelusitoumusten kautta on haastavaa tai peräti mahdotonta saamenkielisten/saamelaiden poronhoitajien kohdalla. Saamenkielisistä ja kulttuurin huomioivista psykososiaalisista palveluista on puutetta Suomessa. Kelan kuntoutuksen palveluntuottajien hakuportaalissa ei ole mahdollista etsiä saamenkielisiä psykoterapiapalveluiden palveluntuottajia.

Saamelaiden totuus- ja sovintokomission käynnistämisen yhteydessä perustettiin saamenkielisen ja kulttuurin mukaisen psykososiaalisen tuen yksikkö Uvja vuonna 2022. Uvjan kautta on mahdollista

saada valtakunnallisesti saamenkielisiä ja saamelaiskulttuurin huomioivia matalankynnyksen mielenterveyspalveluita mm. lyhytterapiapalveluita. Uvjan rahoitus on sidottu saamelaisten totuus- ja sovintokomission toimintakauteen, joka päättyy 31.12.2025. Jotta poronhoitajille taataan lakiehdotuksen mukaiset kulttuurinmukaiset ja kielelliset varhaisen tuen palvelut tulisi saamelaisen psykososiaalisentuen yksikkö Uvjalle varata pysyvät toimintaresurssit Lapin hyvinvointialueella. Toimella varmistetaan poronhoitajien kulttuurinmukaisten varhaisen tuen palveluiden tulevaisuus.

Saamen kielilain mukaiset velvoitteet

Maatalousyrittäjien eläkelaitos kuuluu niihin viranomaisiin, joita velvoittaa saamen kielilain mukaiset velvoitteet (1086/2003). Saamen kielilaki velvoittaa, että viranomaisessa saamen kielellä asioivan asiaa käsittelee ensisijaisesti saamenkielentaitoinen työntekijä. Jos viranomaisessa ei ole sellaista saamen kielen taitoista henkilöä, joka voisi käsitellä asiaa, on viranomaisen järjestettävä tulkkaus. Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen tulee varata resurssit saamenkielentaitoiseen sekä perinteisiä elinkeinoja tuntevan henkilöstöön. Näitä palveluita ovat erityisesti lakiehdotuksessa suunnitellut työkykyneuvojen neuvonta- ja ohjauspalvelut.

Poronhoitajien ohjausta, viestintää vahvistaessa sekä digitaalisia palveluita valmisteltaessa tulee myös huomioida saamen kielilain (1086/2003) asettamat velvoitteet. Sähköisen asioinnin palveluita on tarve kehittää siten, että saamenkielisellä väestöllä on yhdenvertainen mahdollisuus omakieliseen asiointiin. Tällä hetkellä saamenkielisten oikeus omakieliseen asiointiin toteutuu mm. digipalveluissa heikosti ja mahdollisuus asioida saamen kielellä on usein käytännössä mahdotonta.

Saamen kielilain asettamat velvoitteet tulee huomioida jo alusta lähtien hankittavien henkilöstöresurssien sekä tietojärjestelmien määrittelytyön sekä kilpailutusten lähtökohtana. Tietojärjestelmissä tulisi olla käytettävissä tekniset valmiudet saamenkielisen asioinnin kehittämiseen, kuten esimerkiksi saamen kielen erikoismerkit sekä kielen huomioivat asiakirjarakenteet. Tietojärjestelmissä tulisi huomioida saamen kieli asiointi- ja tiedonjakokielenä.

Välitä viljelijästä- projektin kohderyhmään ovat MYEL:n mukaan vakuutetuista maatalousyrittäjistä kuuluneet ainoastaan maatalouden harjoittajat (kotieläin- ja viljatilalliset). Projektin palvelujen piiriin eivät siten ole kuuluneet MYEL-vakuutetut poronhoitajat ja ammattikalastajat, jotka kuitenkin MYEL 3 §:ssä määritellään maatalousyrittäjiksi. Välitä viljelijästä- hankkeessa neuvonta- ja ohjaustoimintaa on pilotoitu suomalaisten ja suomenkielisten maanviljelijöiden palveluissa. Saamenkielisten asiakkaiden osaamistarpeiden ja kielilain velvoitteiden tuomien resurssitarpeista tulisi tehdä reaaliaikaiset kuluarviot, jotka huomioidaan budjetissa. Saamelaisten poronhoitajien kulttuurinmukaisten palveluiden ja kielellisten oikeuksien huomioiminen tulee taata ja turvata budjetissa esimerkiksi korvamerkityllä rahoituksella.

Sidosryhmäyhteistyö

Maatalousyrittäjien eläkelaitos on koordinoanut valtakunnallista sidosryhmäverkostoa, joka toteuttaa varhaisen välittämisen toimintaa, ja projektityöntekijöiden vastuulla on maakunnallinen sidosryhmäyhteistyö. Sidosryhmäkumppanit toimivat työssään varhaisen välittämisen mallin mukaisesti ja verkoston koordinoijina projektityöntekijät tukevat tätä toimintaa esimerkiksi kouluttamalla ja perehdyttämällä verkoston jäseniä havaitsemaan maatalousyrittäjän haastavan tilanteen, ottamalla sen puheeksi ja ohjaamalla avun piiriin. Poronhoitajien sidosryhmäkumppaneiksi

tulee valita poronhoitajien elinkeinoa tuntevia sekä saamelaisen kulttuurin tuntevia toimijoita. Toimijoissa mm. SámiSoster-yhdistys on jo aikaisemmin Melan rahoittamien selvityshankkeiden avulla selvittänyt poronhoitajien työterveydenhuollon ja terveyden edistämisen keskeisiä haasteita sekä erityisiä tuentarpeita yhteistyössä saamelaispaliskuntien, saamelaisten poronhoitajien ja saamelaisalueen koulutuskeskuksen sekä paikallisten ja alueellisten terveydenhuollon ja työterveydenhuollon toimijoiden kanssa.

Saamelaisväestön tietosuojasta

Lainsäädännössä tulee huomioida EU:n yleinen tietosuoja-asetuksen (GDPR, EU 2016/679, 9.artikla) Erityisiä henkilötietoryhmiä koskeva käsittely: Sellaisten henkilötietojen käsittely, joista ilmenee rotu tai etninen alkuperä, poliittisia mielipiteitä, uskonnollinen tai filosofinen vakaumus tai ammattiliiton jäsenyys sekä geneettisten tai biometrinen tietojen käsittely henkilön yksiselitteistä tunnistamista varten tai terveyttä koskevien tietojen taikka luonnollisen henkilön seksuaalista käyttäytymistä ja suuntautumista koskevien tietojen käsittely on kiellettyä.

Sähköisten asiakastietojärjestelmien, asiointipalvelujen ja erilaisten henkilökohtaisten hyvinvointitiedon keruun sovellutusten tiedonhallinta- ja hyödyntämismalleissa tulee turvata EU-tietosuojadirektiivien mukaiset erityisiä henkilötietoryhmiä koskevat tietosuojajärjestelyt ja osaamisen välittyminen eri tasoilla. Lisäksi tulee turvata Saamelaiskäräjien kulttuuri- itsehallinnon toteutuminen saamelaisia koskevassa tiedontuotannossa.

Merk.

Leo Aikio
I varapuheenjohtaja

Riitta Lehtola-Kosonen
sosiaali- ja terveystieteiden

Lausunnosta päätti puheenjohtaja 29.5.2024

Lausunnon valmisteluun on osallistunut elinkeino- ja ympäristölakiasihteeri Sarita Kämäräinen

Lisätietoja antaa: sosiaali- ja terveystieteiden Riitta Lehtola-Kosonen, riitta.lehtola-kosonen@samediggi.fi,
mob. +358 (0)44 777 4820

SIGNATURES**ALLEKIRJOITUKSET****UNDERSKRIFTER****SIGNATURER****UNDERSKRIFTER**

This documents contains 5 pages before this page
Dokumentet inneholder 5 sider før denne siden

Tämä asiakirja sisältää 5 sivua ennen tätä sivua
Dette dokument indeholder 5 sider før denne side

Detta dokument innehåller 5 sidor före denna sida

authority to sign
representative
custodial

asemavaltuus
nimenkirjoitusoikeus
huoltaja/edunvalvoja

ställningsfullmakt
firmateckningsrätt
förvaltare

autoritet til å signere
representant
foresatte/verge

myndighed til at underskrive
repræsentant
frihedsberøvende